

cirana na Šehovoj Koriji, a izgorjela 1697. godine.

Posljednji prilog ovog dvobroja napisala je Mubera Bavčić povodom 15-godišnjice smrti Hamida Hadžibegića (str.351-355). U njemu je pored kratke biografije autorica izložila i selektivnu bibliografiju ovog istaknutog znanstvenika.

U posljednjem dijelu časopisa nalazi se četrnaest ocjena i prikaza knjiga i časopisa. Prikazana je, uglavnom, literatura iz oblasti historije, književnosti i filologije koja se odnosi na period postojanja Osmanskog carstva, njegove uticaje ili posljedice njegovog nestanka u svijetu.

Ako pogledamo tematiku i bogatstvo sadržaja radova u ovom godišnjaku onda se vidi da *Prilozi* Orijentalnog instituta predstavljaju doprinos i poticaj u daljem proučavanju historije, filologije i književnosti u Bosni i Hercegovini. ■

Hana Younis

Godišnjak za društvenu istoriju = Annual of Social History, god. IX, sveska 1-3, 2002., Beograd : Udruženje za društvenu istoriju, 2004., str. 276.

U izdanju Udruženja za društvenu istoriju (<http://www.udi.org.yu>) iz Beograda pokrenut je časopis *Godišnjak za društvenu istoriju* 1994. godine, čiji je odgovorni urednik prof. dr. Milan Ristović. Časopis sadrži izuzetno zanimljive radove podijeljene u šest rubika: studije, tema broja, iz istraživanja, teorija, baštine, o idejama i knjigama.

U studiji Miroslava Jovanovića pod naslovom *Nasleđe "više klase": odraz društva u srpskom književnom, kulturnom i naučnom nasleđu 18. veka (Prilog proučavanju srpskih građanskih tradicija 18. veka)* analizirani su sadržaji tradicije i njihovog odraza na ondašnje srpsko građansko društvo, njegove potrebe, težnje i ideale. Autor studije ističe da "Istorijske okolnosti uticale su da se tokom 18. veka u onom delu srpskog naroda koji je živio u severozapadnim pokrajinama Otomanske imperije u pogledu društvene organizacije učvrsti ruralni, tradicionalni socijalni model, koji je pokazivao tek naznake socijalne stratifikacije. Nasuprot tome, među Srbima koji su od vremena Velikog bečkog rata (1683-1699) živeli u Habzburškoj monarhiji, bilo je jasno izraženo društveno raslojavanje, pojavilo se građanstvo, razvijena je građanska kultura i formirane su društvene elite. Usled toga se centar poli-

tičkog i društvenog razvoja srpskog naroda tokom 18. veka izmestio ka severu, ka Austriji. Izbijanje srpskih revolucija 1804. i 1815. godine unelo je potpuni preokret u dotadašnji razvoj. Revolucije su u prvi plan izbacile ruralno srpsko stanovništvo iz Turske. Ono je preuzelo ulogu političkog predvodnika, što je uticalo na to da se gravitacioni centar daljeg društvenog razvoja srpskog naroda premesti na jug. Devetnaestovekovni istorijski razvoj u potpunosti je potvrdio taj preobražaj.” (str.8.) Unutar takvog povijesnog okvira analiziran je odraz društva u raspravi o jeziku na granici dvije civilizacije, sa osvrtom na Srpsku bibliografiju u 18. stoljeću, u kojem je izdato 408 knjiga, od koji 140 imaju religiozni karakter, a od ukupnog broja, 268 ih je tiskano na stranim jezicima. U studiji se ističu dvadesete godine 18. stoljeća kada su objavljene i prve knjige svjetovnog karaktera. Osim pokazatelja za udžbenike i priručnike, data je usporedba sa izdavaštvom u Grčkoj za isti period. Autor studije je zanimljivim novim pristupom problematici prezentirao srpsko građanstvo u 18. stoljeću koje je uglavnom u literaturi nekritički napadano ili favorizirano.

Na isti način interesiranje čitatelja će pobuditi studija Dubravke Stojanović, *Simboli i ključne reči u diskursu političkih stranaka u Srbiji početkom 20. veka*, u kojoj se analiziraju razlike koje su postojale u samorazumijevanju političkih stranaka poslije Majskog prevrata 1903. godine. Od vremena osnivanja političkih stranaka u Srbiji 1881. godine, autorica plastično oslikava srpsko društvo kao monolitno i siromašno, u kojem se te stranke bitno razlikuju od svojih evropskih uzora. “One su se formirale u okviru uske prestoničke elite, okupljanjem ljudi koji slično misle, obrazovanih najčešće na zapadnim univerzitetima. Kao najobrazovaniji deo društva, intelektualci su nužno ulazili u politiku, što ih je odvajalo od profesije, ali je i njihov politički angažman činilo specifičnim. Možda su upravo zbog toga oni svoju ulogu u politici često doživljavali kao misiju, kao nešto više od politike, što je stranački život bojilo specifičnim tonovima.” (str. 30.). “Ključne reči: pojedinac – društvo – narod” (str. 43.) u predstavljanju političkih stranaka u javnosti bile su vrlo važne u procesu udaljavanja srpske parlamentarne demokratije od evropskog modela, jer “Reč je o specifičnom, hibridnom obliku sistema koji je u sebi povezao moderno i tradicionalno, želeći da moderne forme prilagodi starim običajima.” (str. 49.)

Daljnje stranice *Godišnjaka* čitateljima nude ne manje zanimljive tekstove. Predrag J. Marković uspoređuje rad i uspomene na rad u socijalizmu u studiji *Sećanja na rad u jugoslovenskom socijalizmu između kritike i mita o Zemlji Demberliji*, kojom nas uvodi u proučavanje povijesti socijalističke svakodnevice. “(...) Jedino je učiteljica bila u to vreme ideološki aktivna. Kao aktivist, dobila je pred kraj rata suknju umesto plate. Posle rata, za tri mesečne plate je mogla da kupi krevet. Profesor, tada asistent, imao je dva puta veću platu od nje, ali je njegov problem bio u tome što nije bilo dovoljno robe, na primer, dobrih muških odela. On je ujedno jedini is-

pitanik koji pominje represiju u svakodnevicu, budući da je poreklom iz "buržoasko" porodice. Učiteljica se seća entuzijazma i idealizma, naročito prilikom akcija opismenjavanja i predavanja iz higijene i domaćinstva po selima. Kata, računovođa (...) takođe je bila toliko društveno aktivna da ju je to, po njenom mišljenju, sprečilo da se dalje obrazuje. Svi ispitanici su u to vreme lako dobili posao, čak i "reakcionarni" profesor." (str. 57.) Ovaj kratki ulomak iz teksta je najbolja preporuka čitaateljima, da na sasvim nov način spoznaju koliko je subjektivna slika drugačija od službenih pokazatelja, zatim kako su doživljaji pojedinaca dinamična pojava podložna reinterpetiranju.

Tema ovoga broja je *Kult palih vojnika*. U ovoj rubrici su dva rada. U prvom Miroslav Timotijević piše *O proizvođenju jednog nacionalnog praznika: spomen dan palim borcima u borbama za otadžbinu*, koji se obilježava na Vidovdan, a prema autoru njegovo proizvođenje započelo je u vrijeme Prvog srpskog ustanka, a u red službenih praznika privedeno je kraju 1889. godine, kada se obilježila 500-ta obljetnica Kosovske bitke. Drugi članak na ovu temu je "*Blago i njima jer su slavno pali za otadžbinu, kralja i slobodu*": *kult palih vojnika u Italiji i Jugoslaviji u godinama između dva svetska rata*, autorice Olge Manojlović-Pintar. Rad je komparativna analiza italijanskog i srpskog nacionalnog pokreta u razdoblju između dva svjetska rata. Mada je italijanski princip žrtve u procesu snaženja nacionalne integracije poslužio kao uzor srpskoj nacionalnoj integraciji, u konačnici nije ostvaren identičan rezultat. Autorica je iskoristila "(...) komparativnu analizu predstavljanja i političkih manipulacija Prvog svetskog rata u tim zemljama kao osnov za poređenja državnih ideologija, uverena da će ona podstaći dalja razmišljanja o načinima etabliranja nacionalnog principa u Evropi dvadesetog veka." (str. 97.).

Rubrika *Iz istraživanja* je najbrojnija i ima šest izuzetno zanimljivih radova koji se mogu uzeti kao instruktivni primjeri u istraživanjima prošlosti. Vladan Jovanović nam nudi socio-historijsku skicu: *Društveni okvir urbanizacije Skoplja 1918-1930.*, u kojoj prati urbanizaciju ovoga grada u vrijeme političke konsolidacije jugoslavenske države, a pomoću fragmenata iz skopske svakodnevne slika prožimanje tradicionalnog i modernog. Saša Petrović izlaže gradivo o jednom drugom gradu pod naslovom: "*Drugi život*": *evropski uticaji na proces modernizacije svakodnevnog života Šapca između dva svetska rata*, u uvjetima krajnje zaostalosti i nesavladivog prevazilaženja nasljeđa. Radina Vučetić-Mladenović izabrala je temu afirmacije žena u Kraljevini Jugoslaviji i reagiranja konzervativaca i tradicionalista: *UJEŽ (Udruženje jugoslovenskih emancipovanih žena) ili Nušić o ženskoj emancipaciji*. O vremenu poslije Drugog svetskog rata, na slučaju studenta Miloša Torbice, autor Ivan Hofman govori o *Jugoslovenima na studijama u Čehoslovačkoj 1945-1948. godine*. Vladimir Petrović se bavi zanimljivim sličicama iz povijesti jugoslavenske

diplomacije, a u svom radu *Škola bontona- Ideološki uzroci protokolarnih i organizacionih problema u pripremi posete Josipa Broza Velikoj Britaniji 1953. godine*, autor izvodi zaključak da "Glamurozna Brozova prezentacija potrla je negativan utisak koji su mogli ostaviti popratni problemi, i ostavila ga raspoloženim da i sam koke-tira sa forsiranjem samit-diplomatije, pa i velikih turneja koje će u narednim godina-ma nastupiti. Vreme izolacije ostalo je iza njega." (str. 194.) O kraju 20. stoljeća De-jan Ajdačić u komparativnom istraživanju pod naslovom *Parodija u političkom fol-kloru devedesetih godina* analizira humor kao političko oružje opozicije izkazan u formi parola, grafita i bedževa, na kojima se uglavnom problematiziraju ili reseman-tiziraju brojne parole iz socijalističkog razdoblja.

U rubrici *Teorija* Pavle Milenković u svom ogledu razmatra *Strukturalističko zaleđe škole Anala* u međusobnom utjecaju Levi-Strosa, Fernana Brodela i Mišela Fukoa. "Da li je i može li istorija koja teži da se uzdigne do nauke da bude pitanje stila i književne mode?- to Brodelovo pitanje otkriva nedoumicu koja je dobrim de-lom odredila i sadržaj ovog rada." (str. 201.) Prema interpretaciji autora "Odricanje od "događaja", odnosno proučavanje kolektiviteta kao konstrukta, strukturalistička formalizacija jezika, dvostruko posredno uvođenje pozitivizma nazad u historiografi-ju – predstavljaju glavna obeležja škole." (str.208.) Iz ovog preglednog rada ma-nje upućeni čitatelji mogu se vrlo lijepo upoznati sa školom *Anala* koja zauzima za-služno mjesto u razvoju ideja i znanja u posljednjih pedeset godina.

Posljednja dva rada svrstana su u rubriku *Baštine*. Rajko Golubović u radu *Ro-doslov porodice Deroko* piše o jednoj od porodica koje su se doselile u Srbiju posli-je Drugog srpskog ustanka. Dejan Ćirić svojim zanimljivim radom *Josip Broz u Pi-rotu 1965. godine* otslikava socijalističko razdoblje kroz događaj koji je trajao ne-što više od dva sata "(...) i tipičan je primer masovnog izražavanja jedinstvene poli-tičke volje proizvedene dugotrajnim delovanjem državne prisile, sistematske propa-gande, jedoobraznog školskog vaspitanja i stalnog straha, samokontrole i samocen-zure." (str. 259.)

U časopisu su dati osvrti na dvije knjige. U prvom, Vladimir Ivanović čitatelj-stvo upoznaje sa projektom Instituta za noviju istoriju Srbije koji je započeo 1992. godine pod utjecajem inozemne historiografije, a rezultirao zbornikom radova *Sr-bija u modernizacijskim procesima 19. i 20. veka*. Projekat je nastavljen tako što su istraživanja proširena vremenski, a sužena tematski i rezultati objavljeni u drugoj knjizi *Srbija u modernizacijskim procesima 19. i 20. veka 2., Položaj žene kao meri-lo modernizacije*, a zatim i treći zbornik *Srbija u modernizacijskim procesima 19. i 20. veka, 3., Uloga elita, Beograd 2003*. Ovi zbornici su imali snažan utjecaj na srp-sku historiografiju, što se može uočiti i u radovima objavljenim u ovom broju *Go-dišnjaka za društvenu istoriju*. Na nov, zanimljiv i suvremen način autori priloga

u ovim zbornicima istražuju politiku i državu, kulturu i ideje u njihovoj povezanosti. Da ovi zbornici zaslužuju našu pozornost autor osvrta naglašava: "Oni spadaju u najcitiranija dela srpske historiografije u devedesetim godinama, a njihovom izdavaču Institutu za noviju istoriju Srbije, od ukupnog tiraža ostali su samo arhivski primerci." (str. 261.) Posljednji prilog je osvrt Ljubodraga Dimića na knjigu *dr Senke Babović Raspopović* pod naslovom *Kulturna politika u Zetskoj banovini 1929-1941*, Podgorica 2002, 353.

Raznovrsnost tema, izvornost istraživanja, njihova stručna prezentacija i sasvim nov pristup fenomenima iz prošlosti najbolja su preporuka za najnoviji broj *Godišnjaka*. ■

Vera Katz

Međunarodna naučna konferencija *Genocid nad Bošnjacima sigurnosne zone UN Srebrenica jula 1995. godine – pouke budućim generacijama*

Genocid nad Bošnjacima u Republici Bosni i Hercegovini od 1991. do 1995. godine skrenuo je na sebe međunarodnu pažnju još u toku same agresije. U organizaciji Društva za ugrožene narode, 20. i 21. septembra 1992. godine u Frankfurtu na Majni (Njemačka), održano je Međunarodno saslušanje: *Etničko čišćenje i masovno protjerivanje u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, na Kosovu*, a potom je u organizaciji Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava iz Sarajeva i Društva za ugrožene narode – Internacional, u Bonu, od 31. avgusta do 4. septembra 1995. godine održan Međunarodni kongres za dokumentaciju genocida u Bosni i Hercegovini od 1991. do 1995. godine. Već drugu godinu po okončanju rata i povodom druge godišnjice užasnog masakra Srebreničana, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, u okviru svoje aktivnosti na detaljnijoj rekonstrukciji genocida u Bosni i Hercegovini, organizirao je Međunarodni naučni skup *Zločini nad Bošnjacima u Srebrenici za vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu* jula 1997. godine u Sarajevu i sadržaj njegovih referata objavio u prvoj knjizi edicije *SREBRENICA 1995*.

Svjesni problema vezanih za historijsku distancu, ne samo u ovom slučaju, istraživači savremene historije ne mogu čekati trideset, odnosno pedeset godina da se otvore određeni arhivski fondovi. Prisiljeni su i uz rizik pratećih dnevnopolitičkih natruha da rekonstrukciju svoga predmeta naučnog interesa vrše i na osnovu malobroj-